

„סְחוּף“¹), וכן קראו לצבע הזה בשם „אַשְׁפְּרוֹעַ“ על שם גוון העץ בעל השם הזה²). לצבע המעורב מגוון השחור והלבן קראו „בורדיקא“³). גם „קֶטְמֶן“ (אפר)⁴), ויש אומרים גם „פֶּגִיין“⁵). כנראה, קראו לגוון הבינוני לא לבן ולא שחור בשם „סומקי“⁶).

על־דבר בינונות הצבע הננו מוצאים את ר' ישמעאל אומר: בית ישראל הריני כפרתן, הרי הן פֶּאֶשְׁפְּרוֹעַ, לא שחורים ולא לבנים אלא בינוניים, ואת ר' עקיבא אומר: יש לציירים סממנים, שהן צרין צורות שחורות ולבנות ובינוניות. מביא סם בינוני ומקיפו מבחוץ ותראה כבינוני⁷). ב צ ב ע ה א ד ו מ א ו ה א ו ד מ ⁸ נמצאים: „סומק“⁹);

(1) היו לו שני מינים (של צמר) שחופות ולבנות (חולצין, קלה, ע"ב), פירוש רש"י: לא שחורות ולא לבנות. כנראה, כוון כאן רש"י לאיתת הוראת המלה, אחרי כי בצמר כבשים נמצא במקומותיהם או רק צמר לבן ולבן-בינוני (עיין לעיל בפרק הצמר). אפשר כי מקורח מן שחפת בל"מ, כלומר, צמר שנחלש גוונו, או מן חשוף, כלומר, שנחלף צבעו. לפני הערוך נמצאת הגירסא: שחופות ולבנות, טחוף בל"ע אבלות ועננה, כלומר, כהה, והיינו הצבע הבינוני.

(2) ר' ישמעאל אומר: בני ישראל אני כפרתן, הרי הן כ א ש כ ר ו ע, לא שחורים ולא לבנים אלא בינונים (נגעים, ב, א), בסורית בוכסבויים או עבענהאלץ.

(3) ר' יוחנן מפקיד אלבשוני דבריקא לא חוירין ולא אוכמין (ירוש' כלאים, פ"ט, דל"ב; כתובות, פ"ב, דל"ה). בב"ר סצ"ו הגירסא: בכלים צבועים דבריקא, לא לבנים ולא שחורים; וכן שם פ"ק: אלא במאנין דבריקא. על־דבר הוראת המלה הזאת. מרובות ההשערות, כמו כן על־דבר הנקוד שלה (עיין אצל ברייל בטרמכטען. צד 16, דעות כל הבלשנים, והוא מניחן בלי הכרע), הגירסא בב"ר צ"ו: בכלים צבועים דבריקא (היינו בורדיקא שבירושלמי), סותרת את כל הדעות הנותנות אותה לשם בגד על שם ארץ מוצאו, אחרי כי כאן מבורר, כי כוונתם בה לצבע ולא לבגד. הדעה היותר נכונה בהוראתה היא של קאהוט, כי היא מלה ערבית. בל"ס ברדא, והיינו ברדים שבעברית, לאמר, צבע מעורב משחור ולבן.

(4) סוסים ברדים אמצים (זכריה, ו, ג) מתרגמין: סוסין פציחין קֶטְמֶין, פי' אפורים בצבעם. (5) כביכול נגלה הקב"ה על סוסו אדום, לבן, שחור, הה"ד דרכת בים סוסיך (חבקוק, ג) כוכים פגיין (שהש"ר, ס' לסוסתי), ופי' המ"כ: סוסים מחולפים ומשונים זמ"ז; וריחו לא נמר תרגמו לא פג. אבל במדרש כ"י מינכן נמצא: סגיין, פי' מרובים, במקום פגיין (עיין במיסצ'עלען של ד"ר סרלס במאנאטסשריפט, 1872, צד 359).

(6) עיין בהערה 9.

(7) נגעים, פ"ב, מ"א; ספרא, תזריע א.

(8) האדום מן האשה שממנו העור והבשר והדם (ירוש' כלאים, פ"ח, דל"א, ע"ג), אמר שמרבת אדם (נדה, לא, ע"א).

(9) בל"ס והוא תרגום אדום שבעברית ומצויה תרבה בתרגומים ובש"ס בתמונות שונות

„סיקרא“¹). אדום בהיר נקרא בשם „סִרְקָה“ והוא ה„שֶׁשֶׁר“ של כתבי-

סוּרְקָה, סוּמְקָה, סימוק, סימוקא, סימוקתא, סמקתא, סמקא, סימקנותא, סומקרי, סומקרי. הפועל ממנו נמצא בבבב, פד, עא: קא סמקא צפרא, ובייר רפב: „יתאדם“ (משלי, כג, לא). „זואי-מסמק ליה, וידוע על המבוש: אזיל סומקא ואתי חיורא (במ, נח, עב), וכן: בגין דלא הסמקי אפוי (ירוש' חגיגה, טב, ה"ב), ולמי שרוצה לבכר את עצמו על חשני, אמרו: מאי חזית דדמא דידך סומק טמי (פסחים, כח, ע"ב); זה למיסב עד דאיתעבדן טופרני סומקין כהלא דקקה (ירושלמי, סנהדרין, פ"א, ד"ח, ע"ג); ינוקא דסומק דאכתי לא איבלע ביה דמא וכו' (שבת, קלד, ע"א), ונמצא גם שם פרטי: שילא בר סומקי (גיטין, טט, ע"א), בר סמקא (בר, פנ"א), ר' אבא סמוקא (ירוש' ברכות, פ"ט ד"ג), כמו השם Rufus אצל הרומאים, וכן לדעת קאהוט הוראת סורחב בל"פ: מים אדומים, והוא שם אמורא: סורחב בר פפא (כתובות, יז, ע"ב), וכן ר' טייפה סמוקה (ירוש' יבמות, פ"ח, ד"ח, ע"ג), מסמוקה נמצא בתרגום עברי: אדמון. — לי נראה, כי השתמשו במלת סומקא, אשר בעצם הוראתה אדום, גם למושג הצבע הבינוני, לא לבן ולא שחור, או, יותר טוב, לא לבן ולא אדום, אשר כפי שראינו בזה לא היה להם שם מגדיר ומגביל בדיוק את מושג הצבע הזה. ביחוד נתבררה לי דעתי זאת משבת, קיד, ע"א, שמבררת שם הגמרא ואומרת: והאמר להו ר' ינאי לבניו: בני, אל תקברוני לא בכלים לבנים ולא בכלים שחורים: לבנים, שמא לא אוכה ואהיה כחתן בין האבלים, שחורים, שמא אוכה ואהיה כאבל בין החתנים, אל"א בכלים האולירין, הבאיה ממדינת הים, אלמא סומקי נינהו? — נמצא מבורר מדבריהם אלה, כי הצבע הבינוני, לא שחור ולא לבן, נקרא בלשונם סומקי. בזה נתישבו לי מקומות אחדים בש"ס, כגון: המנער טליתו בשבת חייב חטאת, ולא אמרן אל"א בחדתי, אבל בעתיקי לית לן בה, ולא אמרן אל"א באוכמי, אבל בחיורי וסומקי לית לן בה (שבת, קמו, רע"א), והנה הטעם שחייב חטאת באוכמי הוא לפי פירוש רש"י, מפני שהאבק מקלקל מראיתו, ובנצרו טליתו מן העפר זהו לבונו, חטעם חזה בעצמו נמצא גם בטלית צבועה אדום, אל"א ודאי סומקי שבכאן היא גם-כן צבע בינוני, לא לבן ולא שחור, ולצבע הזה מכוונת הגמרא באמרה (במ, כז) איבע"א כליר בחיורי וסומקי, ופירש רש"י: אין זה סימן, שהרבה כאלה יש, והנה אין הדבר מתקבל על חשכל, כי היו שוים אצלם בהלבשה היומית מלבושים אדומים אל מלבושים לבנים, מנהג הלבשה כזה אין אנחנו מוצאים בדברי ימי ההלבשה של עמי הקדם.

¹ (סקר בל"ס, בל"ע ובל"פ היא הצביעה בצבע אדום: חוט של סיקרא חוגרו באמצע (מדות, פ"ג, מ"א), והיוצא עשירי, סוקרו בסיקרא (בכורות, פ"ט, מ"ז), אילן שמשיר פירותיו סוקרין בסיקרא, כי חיכי דליתווייה אינשי וליבעו רחמי עילווייה (שבת, סז, ע"ב; חולין, כז ע"א). והיא נזכרת ביחד עם דיו: רושמין לפנייהם בדיו והן חותמין בסיקרא, בסיקרא והן חותמין בדיו (ירוש' שבת, ספ"ב), בדיו ובסיקרא (ירוש' סוטה, פ"ב, ד"ח). מכל המקומות האלה נראה, כי היה מין דיו, שהיו משתמשים בו לרשימה, גם היו מזייפין בו את גוון חבשר, כדי שיהא נראה לקונים כחדש. דמערב סיקרא בציר (תוס' בבב, פ"ה; קה"ר, ס' יש

הקודש¹). מהם נבנו גם שמות הפעולה „סמק“, „סקור“, „סרוק“. צבע עור אדם אדום ביותר קראו בשם: גיחור²). לאודם הנעשה כעין האודם של זריחת השמש קראו „הזריח“³; לצבע אדום, הדומה לגוון הירד, בשם „ורד“, „ורדא“⁴; לגוון הצבע של תולעת השני בכתבי-הקודש קראו בשם „כרמלי“⁵, „זהורית“⁶, והיו להם בו גוונים שונים, כמו: „זהורית טובה“, „זהורית עמוקה“, וציירו את האדמדם שבאדומים: „כזהורית יפה שבים“⁷). מסימן הצביעה של צבע האדום הנקרא בשם „פואה“ בנו את שם-התואר, לאמר:

רעה, ובספרא, ויקרא, פכ"א, ודרשו על משקרות עינים (ישעיה ג, טו) שהיו מסקרות עיניהן בסיקרא (פסדר"כ, קלב; וי"ר, רפ"ו, — וריש לקיש אמר בקלירא אדומה).

1) בל' רומית הוא נקרא surikum, וכן בל"ס ובל"ע mennig, הנקרא בכתבי-הקודש בשם ששר (ציין לקמן בסממני הצביעה על-דבר טיבו ומלאכתו), מזה: לא כחל ולא סרק (שרק) (סנהדרין, יד, ע"א), והפועל סירקן או כרכמן (כלים, פט"ו, מ"ב).

2) הכושי, הגיחור והלוקן (בכורות, פ"ו, מ"ו), ובגמרא (שם, מח, ע"ב) מפרשים: גיחור, סימקא, כדאמרי אינשי: סומקא גהיא, פי' אדום ביותר, וכן: ראה את הכושי ואת הגיחור אומרי: ברוך משנה הבריות (ברכות, נח, ע"ב; ירושלמי שם, פ"ט, ד"ג, סע"ב). בארמית גיהר הוא שם אבן טובה: זבלון קלוף של גיהר (שה"ש, ה, יד). לדעת קאהוט מוצא מל"פ הישנה cuhar.

3) הפגים משזריחו (שביעית, ד, ז).

4) צבוע כעין ורד וקורין אותו ורד, וכן פי ר"ח: וטוה בשוק ורד כנגד פניה (כתובות, עב, ע"ב), צמר הצבוע בצבע לבא וכיו"ב הגוון האדום קורין ורד. בלשון ארמית צמר אדום קורין לו ורדא: וסימנא כיתונא דורדא דמיתנח בה ריאה (תולין, מו ע"א); ניהדר ליה כלידא דורדא סומקא (ב"מ, פד, ע"א) (בערוך בערך בתולת הורד ובערך ורד), וכן אמרו כי נקרא מנחם בשם ורדימוס, שפניו דומין לורד (שבת, קיח, ע"ב), ואיכא דאמרי (וארדון) על שחיו פניה דומין לורד (סוטה, יב, ע"א).

5) ודומה לכרמלי (תוס' גדה, ספ"ג). השרוני נדון ככרמלי חי (גדה, כא, ע"א). כמו כרמיל בעברית, הוא צבע הקארמאזין.

6) זהורי, זהוריתא (סורית בחלוף חיית ב"א), על שני מתרגם בכל מקום זהורית, כמו: וקטרת על ידיה זהוריתא (תריי חוטי זהורי) (תר"א בראשית, לח, כח), זהוריתא (שם, ל), וצבע זהורי (תר"א, שמות, כה, ד; במדבר, יט, ו), לבושין הוו זהוריתא (משלי, לא, כא). כנראה „זהורית“ היא תרגום מ„שנה“ בערבית בהוראת „זהיר“, אשר ממנה מוצא המלה שני לד"ק (ציין גזניוס-בוהל).

7) זהורית טובה (כלים, כז, יב), זהורית עמוקה (ירושלמי, סוכה, פ"ג, ד"ג-ע"ד), ואיזה הוא אדמדם שבאדומים, כזהורית יפה שבים (תוס' נגפים, פ"א, מ"ה). המלה „שבים“ היא קשה, כי זאת אפשר לאמר רק על תולעת החלון; בירושלמי, סוכה, ג, ב, נמצא תחת

„מפוייה“¹). מאדום נבנה, כנראה, השם „דמדום“ לנשפי יום ולילה בשעה שהאופק מתאדם מהחמה הנוצצת או השוקעת²). „אדמדום“ הוא צבע נוטה לאדמימות³), וכן „אדמומית“ (מראה אדמומית, חולין, פז, ע"ב; קיב, ע"א).

בין גווני האדום מנו: כַּקָּרְן פְּרָפּוֹם, כַּכָּרוֹר שְׁבוֹי, כַּמִּימִי אֲדָמָה מִבְּקַעַת בֵּית פָּרָם וּמִצִּיף מִיָּם⁴); כמזוג שני חלקים מים ואחד יין מן היין

זאת: „זו זהורית עמוקה“. קרוים חשער השערה רחוקה, כי המובן של „שַׁנְיָה“ כאן הוא על המִזְפָּה של יורת הצביעה הנקראת ביוניח *παλάτιον*, פירוש „ים“ (שם, 556), אבל באמת הפירוש פשוט, כי כמבואר להלן היה השני גוון אדום ירוק, ויש אשר לגלי הים נגד קרני השמש גוון כזה, ככמו שאומרים גם בבבב, ד, ע"א בדבר גוון כיהמ"ק של הורדוס, שנבנה באבני כוחלא שישא ומרמרא, אשר על-ידי זה נראה כאדוותא (כגלי) דימא, וכן נמצאה להם זהורית כוזהבת (כוסה, מט, ע"ב). — זהורית תואר נקבה מהשם זוהר: ולא בזהורית שבין עיניו (שבת, גג, ע"א); והיה לשון של זהורית מלבין (יומא, סט; ירוש' שם, פ"ו, דמ"ג, ע"ג); ושני ירכותיו כשני חוטין של זהורית (נדה, כה, ע"ב); לייחי חוטא דזהוריתא רשדתי דומה (גיטין, מט, ע"ב) ונמצא גם בלשון זכר רבים בפס"ר, רפכ"ו: שהיא מקשטה את בנותיה ומלכשתן זהורים. על-דבר הצבע תולעת השני נמצא בפס"ר ת"כ ויהי בשלח: אמר לפניו: רבש"ע, איני יודע רמות ארבעה צבעונים, אמר לו: חזור לפניך (צ"ל לימניך). חזר וראה נדור ילדאים שלובשים לבוש וומה לים, א"ל זו היא תכלת, א"ל חזור לשמאלך, חזר וראה אנשים לובשים לבוש אדום, א"ל מה אתה רואה? א"ל: אנשים לובשים לבוש אדום, א"ל: היא ארגמן; חזר לאחוריו וראה, שהם לובשים לבושים לא אדום ולא ירוק, א"ל זו היא תולעת השני, (מכאן נראה, כי גוון תולעת השני הוא אדום-ירוק), חזר לפניו וראה לפניו נדורים שהם לבושים לבן, זו היא שש משור.

1) נתנו בטרקלין אפילו מפוייה, אפילו מטויד (תוס' תרומה, ספ"ז). לפי השערת קאהוט, כי בבבב, ס, ע"ב: אין מבירין ואין מפחין צ"ל מפחין, וכן בתוס' בבב, ספ"כ: לקח בית מפויחת, צ"ל מפויחת.

2) מצוה להתפלל עם דמדומי חמה (ברכות, כט, ע"ב). של בין ערבים עם דמדומי חמה (ירוש' פסחים, רפ"ה, דל"א, ע"ג) ובמקומות אחרים. מזה השאל למעמד האדם כשהוא מבלבל, כגון: ששור מה שיברך? א"ל: ואכלת ושבעת וברכת, ואפילו מדומדם (ירוש', תרומה, פ"א, ד"מ, ע"ד), דהוה מדומדם כל ההיא ליליא (שתש"ר, פ' כמעט). שורש המלה אדום-דם. לרעת פלייטור בחוספותיו לרי"ל היא מלה ערבית דמדם, והוראתה השפל ודכא לארץ. מזה השאל להשמלת ודכאוי אור השמש בין ערבים, וכן השאל אל רעת האדם תנדהם, הנרדף והיעף.

3) עיין לקמן בסניך.